

Українська мова.

Урок № 50.

Тема: **Варіанти граматичного зв'язку підмета й присудка** (Він був активним учасником тих подій. Мій однокласник - директор школи. Перегляд вистави становить частину нашого плану на вихідний. Висіло багато картин; більшість громадян учора підтримали; більшість депутатів проголосувало; батько з сином відвідали; виставка-продаж вразила)

Мета: формування в учнів компетентностей комунікативно доцільно й правильно користуватися синтаксичними нормами української мови.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів: - знання складова: знає члени речення, способи вираження їх; ставить розділові знаки в простому двоскладному реченні, пояснює їх за допомогою пунктуаційних правил, коментує особливості узгодження присудка з підметом, вираженим словосполученням або складноскороченим словом; - діяльнісна складова: визначає головні члени речення, їх види, способи вираження, обґрунтовує варіанти граматичного зв'язку підмета і присудка; - ціннісна складова: усвідомлює необхідність критично оцінювати рівень своєї мовленнєвої культури і дбати про її вдосконалення, що є важливим мотиваційним чинником при підготовці до ЗНО.

Тип уроку: урок засвоєння нового матеріалу.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань учнів

Мозковий штурм

Дати відповіді на запитання:

- Який розділ мовознавства називається синтаксисом?
- Назвіть основні одиниці синтаксису.
- Чим словосполучення відрізняється від речення?
- За якими ознаками характеризують головні члени речення?
- Чим може виражатися підмет? Наведіть приклади.
- Які види присудка ви знаєте? Наведіть приклади.
- Із чого складається граматична основа речення?
- Коли між підметом і присудком ставиться тире?
- Як правильно узгодити підмет з присудком?

III. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Оголошення теми, мети, завдань уроку

IV. Вивчення нового матеріалу

1. У поданих реченнях укажіть складений присудок, визначте спосіб його вираження та поясніть відтінки значення, що передаються тією чи іншою його формою: а) постійна або змінна ознака предмета, виражена присудком у

називному або орудному відмінках, а також випадки відсутності таких відмінностей; б) тимчасова ознака, виражена присудком, до якого входить знахідний відмінок із прийменником; в) ознака, якої набув підмет при дієприкметниковому присудку внаслідок спрямування на нього дії або завдяки стану, у якому він перебуває.

1. Знаю добре, що була б тобі жінка, а мені невістка (Панас Мирний). 2. Я твій товариш буду щирий (І. Котляревський). 3. Будь мені зятем 81 (Г. Квітка-Основ'яненко). 4. Хто ж ти єсть такий сміливий? (П. Тичина). 5. Я ливарник. А я пекар! Я шахтар! Я ланкова! Вчитель я! Бібліотекар (П. Тичина). 6. Вона була ще молодою і прехорошая собою (Т. Шевченко). 7. Аби Андрійко вдоволений був (А. Тесленко). 8. Буде голівонька снігом покрита (Л. Глібов). 9. Прощай, Перекопино, та гляди і будеш мені свідок (Г. Квітка-Основ'яненко). 10. Здається, був ти небрежливий (А. Метлинський). 11. У цей день ранок був сонячний, погожий (А. Головка). 12. Тісна домовина стала мені за веселу світлицю (Г. Квітка-Основ'яненко). 13. Він мені за рідну дитину став (Марко Вовчок). 14.— Хто ж ти така? — Я — Мавка лісова (Леся Українка).

2. Перепишіть речення, підкресліть головні члени, дайте їм стилістичну характеристику, визначте, якою частиною мови вони виражені.

1. Два ведмеді в однім барлозі не живуть (Народна творчість). 2. Семеро одного не будуть ждати (Народна творчість). 3. Натружене сонце стомлено почало спускатись за далеким пругом (С. Плачинда). 4. Черговий по станції дав останній дзвінок. 5. Жити — Вітчизні служити (Народна творчість). 6. Кожен хотів перемогти у цьому поєдинку. 7. Батько стомлений, але усміхнений. 8. Давно відлетіло, розвіялось невловне, прекрасне, як дзвін (Г. Лютко). 9. Твоє «ні» не дуже мене радує.

Завдання. Опрацювати інформаційну картку, у якій подано основні принципи узгодження підмета з присудком

Інформаційна картка

У двоскладному реченні присудок із підметом пов'язується переважно підрядним зв'язком узгодження. Наприклад, у реченні *Вдень пригріло сонце*, почалася відлига (О. Довженко). Присудок **пригріло** стоїть у тому самому середньому роді однини, що й підмет *сонце*, так само присудок почалася має жіночий рід однини, як і підмет відлига. Водночас цей зв'язок має деякі свої особливості. При однорідних підметах, ужитих в однині й пов'язаних єднальним зв'язком, дієслово-присудок ставиться як у множині (частіше), так і в однині залежно від того, на чому більше зосереджується увага — на дії чи на предметах: Радіють і садок, і поле, і долина (Л. Глібов). Чорніє поле, і гай, і гори (Т. Шевченко). При підметі, вираженому кількісним числівником або поєднанням кількісного числівника чи кількісного слова з денником, присудок ставиться: 1) в однині, якщо увагу зосереджено на кількості: Сиділо нас чоловіка з вісім (А. Тесленко). За командиром їхало ще троє саней (І. Микитенко). Присудок тоді ставиться, як правило, перед підметом; 2) у множині, якщо увагу зосереджено на дії: Ой, три шляхи широкії до купи зійшлися (Т. Шевченко). При в'їзді в село п'ятеро теслярів майстрували,

докінчуючи, дерев'яну арку (Г. Хоткевич). Присудок у такому разі ставиться переважно після підмета: У хвіртку пара за парою ввійшли двадцяттеро хлопців і двадцяттеро дівчат (Ю. Смолич). Якщо до складу підмета входить неозначено-кількісний числівник (багато, мало, чимало, трохи та ін.), то присудок, як правило, ставиться в однині: Багато людей підпушувало землю навколо кожного деревця (О. Довженко). Якщо складений підмет має часове значення, то присудок ставиться в однині: Три роки минуло відтоді, як вона вперш зустрілася з Марком Загірним (О. Гончар). Але якщо увага зосереджується на присудковій: Три роки минули непомітно. При підметах, виражених іменниками більшість, меншість, частина, половина, решта тощо, дієслово-присудок ставиться в однині і в тому самому роді, що й підмет: Більшість проголосувала за резолюцію.

При підметах, виражених займенниками хто, дехто, хтось, ніхто, хтонебудь, присудок у минулому часі має форуму чоловічого роду, у теперішньому й майбутньому — форму однини: Люди, хто знав, мовчать та примічають (Г. Квітка-Основ'яненко). Сидять собі, розмовляють, а дехто й куняє (Т. Шевченко). Якщо підмет виражено невідмінюваною власною назвою іншомовного походження, то присудок узгоджується в роді із загальною назвою: Сочі (місто) витягнулося понад берегом Чорного моря. Сочі (річка) після дощу вийшла з берегів. При аббревіатурах присудок ставиться в тому самому роді й числі, що й головне слово в словосполученні, від якого утворено аббревіатуру: УАН (Українська академія наук) була заснована 1918 року за сприяння гетьмана Павла Скоропадського. Райвно (районний відділ народної освіти) розглянув питання забезпечення шкіл підручниками.

V. Узагальнення й систематизація знань

Дати відповідь на запитання: Чи можна в даному реченні присудок поставити у формі однини (ввійшло)? У фіртку пара за парою ввійшли дванадцяттеро хлопців і дванадцяттеро дівчат (Ю. Смолич).

Синтаксичний практикум. Переписати, підкреслити головні члени речення, пояснити правила їх узгодження. Указати можливі варіанти.

1. *І мати Ярину називають — мій чорнобривець (М. Стельмах).*
2. *Головною темою їхніх розмов була перемога, марш, Прага, чийсь милозвучні вірші (О. Гончар).*
3. *Ні-ні, не тіні від віття стелилися внизу, бігали по стовбурах, то рухалися роги, то йшло назустріч багато мовчазних, весняних оленів... (Є. Гуцало).* 4
4. *Більш як сто років на Потєбню посилається та цікавиться його ідеями велика кількість авторів (Із журналу).* 5.
5. *Услід за ними то тут, то там за садками проривалося незрозуміле, виюче, розкотисте а-а-а!.. а-а-а! (О. Гончар).* 6.
6. *Лишатися на місці — означає пристати на все добре і зле (Із журналу).* 7
7. *Ще, може, найбільше подобалося Німому купати коней... (П. Загребельний).* 8.

8. *Ох, хоча б швидше приходило те «завтра» (В. Канівець).* 9.
9. *Дехто з мовознавців, як зазначалося, вважає, що поділ слів на склади певною мірою пов'язаний з морфологічним членуванням слів... (Н. Плевако).*
10. *Коли були ще баба молодими, вони були веселі, як Хуррем (Л. Костенко).*

Переписати речення. Підкреслити граматичну основу кожного речення.
Пояснити вибір присудкової форми.

1. *До хору (записалося, -лися) понад сто чоловік. (Ю. Збанацький)*
2. *Мирне врегулювання конфлікту (схвалює, -ють) більшість народів Землі.*
3. *Хіба мало людей (приходило, -ли) сюди? (М. Стельмах)*
4. *Вийшовши на битий шлях, ... вони розділилися: меншість (подалась, -лись) до Печерського, а більшість — до Дніпра. (З. Тулуб)*
5. *У класі (сиділо, -ли) п'ятнадцять учнів.*

VI. Підсумок уроку

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ. 1. Знати теоретичний матеріал. 2. Переписати речення. Підкреслити граматичну основу кожного речення.

1. *Багато повітряних куль (летить, -ять) на тих висотах, де літають транспортні і пасажирські літаки.*
2. *Більшість школярів (виконала, -ли) завдання швидко і правильно.*
3. *Усі п'ятдесят книжок (придбано, -ні) вчора.*
4. *На галявині (росло, -ли) вісім берізок.*
5. *На новій виставці (побувало, -ли) кілька тисяч відвідувачів.*